

De Gouden Boeken zijn een samenwerking van NTGent met de Berlijnse uitgever Verbrecher Verlag. Het is een reeks met programmateksten over theater, esthetiek en politiek, en met achtergrondteksten over producties en projecten van NTGent. Een reeks over de theorie én de praktijk van een “stadstheater van de toekomst”.

Lam Gods/The Ghent Altarpiece is het tweede deel van deze reeks en verschijnt eind september 2018 naar aanleiding van de première van de door Milo Rau geregisseerde gelijknamige voorstelling bij NTGent, tevens de openingsproductie van zijn eerste seizoen als artistiek directeur van het gezelschap. Het boek verzamelt in het Nederlands en Engels materiaal en interviews rond Milo Rau's performatieve videoinstallatie waarmee hij het beroemdste schilderij in België, *Het Lam Gods* van de gebroeders Van Eyck uit 1432, naar het heden vertaalt.

Milo Rau werd in 1977 geboren in Bern en werkt als regisseur, schrijver en activist. Zijn werk omvat meer dan 50 toneelstukken, films, boeken en acties. Meest recente publicaties van zijn hand bij Verbrecher Verlag zijn *Die Europa Trilogie* (2016), *Five Easy Pieces/Die 120 Tage von Sodom* (2017), *Das Kongo Tribunal* (2017) en *Lenin* (2017).

The Golden Books are a joint project by NTGent and the Berlin publisher *Verbrecher Verlag*. It is a series comprising programme articles on theatre, aesthetics and politics as well as background pieces on productions and projects by NTGent. A series on both the theory and the practice of a ‘city theatre of the future’.

Lam Gods/The Ghent Altarpiece is the second volume in this series. It is published end of September 2018 for the premiere of Milo Rau's theatre production *Lam Gods* to open his first season as artistic director of NTGent. The volume gathers – in Dutch and English – material, original texts as well as background-interviews about Milo Rau's production, a work between theatre and a performative video installation, with which he transposes the most famous painting of Belgium, the *Ghent Altarpiece* of the Van Eyck brothers from 1432, into the present.

Milo Rau was born in Bern in 1977 and works as a director, writer and activist. He is the author of 50 plays, films, books and actions. His most recent works published by *Verbrecher Verlag* are *Die Europa Trilogie* (2016), *Das Kongo Tribunal* (2017), *Five Easy Pieces/Die 120 Tage von Sodom* (2017) and *Lenin* (2017).

MILO RAU

LAM GODS

GOUDEN BOEK II

THE GHENT ALTARPIECE

GOLDEN BOOK II

Lam Gods – Gouden Boek II

The Ghent Altarpiece – Golden Book II

Uitgegeven door | Published by

NTGent & International Institute of Political Murder

Eindredactie | Editor in chief: Stefan Bläske

Grafisch concept | Graphic concept: L8 Hickethier / Teirlinck / Kjær

Opmaak | Layout: Nina Wolters

Printed in Germany

ISBN: 978-3-95732-363-7

NTGent

Creative Europe

INHOUDSTAFEL

Het gebaar van de gebroeders Van Eyck herhalen <i>Een gesprek met Milo Rau over zijn interesse voor en zijn werk aan het Lam Gods-project</i>	12
<i>Frank Focketyn: Deze heilige stilte, van waaruit alles begint</i>	36
<i>J.: Ze zullen van alle hoogtes komen</i>	42
<i>Fatima Ezzarhouni: En hij zei: "Mama, ik ben in Syrië."</i>	48
<i>Fanny Vandesande & Storm Calle: Ik ben zo vruchtbaar dat ik Eva, de moeder van de mensheid, wilde spelen</i>	56
De drang naar transgressie. Of: wat is de mens? <i>Stefan Bläske over verboden vruchten in het theater en in de Tuin van Eden</i>	60
<i>Wim Claeys: Wetende dat de taal verloren zal gaan, wil ik in ieder geval de liedjes behouden</i>	80
<i>Chokri Ben Chikha & Zouzou Ben Chikha: Het raakte me dat ze zo trots waren</i>	86
Optica, alchemie en het realisme van de Vlaamse Meesters <i>Maximiliaan Martens spreekt over het motief en de materiële geschiedenis van Het Lam Gods</i>	92
<i>Barbara Gessler: Nonkel Arsène nam zijn geheim mee in zijn graf</i>	118
<i>Leen Baccaert: Ik ben niet bang om te sterven</i>	120
<i>Chris Thys: Alles werd stil</i>	122
Het Manifest van Gent.....	128
Speels dogmatisme <i>Milo Rau en Joachim Ben Yakoub in gesprek met Sébastien Hendrickx over het Manifest van Gent</i>	130

TABLE OF CONTENTS

Reprising the gesture of the brothers Van Eyck <i>Milo Rau in conversation about his interest in and his work on the project The Ghent Altarpiece</i>	13
<i>Frank Focketyn: This sacred silence, before everything starts</i>	37
<i>J.: They will come from all heights</i>	43
<i>Fatima Ezzarhouni: And he said: "Mummy, I'm in Syria."</i>	49
<i>Fanny Vandesande & Storm Calle: I am so fertile, that I wanted to apply for Eve, mother of mankind</i>	57
The desire for transgression. Or: What is it to be human? <i>Stefan Bläske about forbidden fruit in theatre and in the Garden of Eden</i>	61
<i>Wim Claeys: Knowing that the language will be lost, I want to preserve the songs</i>	81
<i>Chokri Ben Chikha & Zouzou Ben Chikha: It touched me that they were so proud</i>	87
Optics, alchemy and the realism of the Flemish Masters <i>Maximiliaan Martens in conversation about the motif and material history of the Ghent Altarpiece</i>	93
<i>Barbara Gessler: Uncle Arsène took his secret to the grave</i>	119
<i>Leen Baccaert: I am not afraid to die</i>	121
<i>Chris Thys: Everything went silent</i>	123
The Ghent Manifesto	129
Playful dogmatism <i>Milo Rau and Joachim Ben Yakoub in conversation with Sébastien Hendrickx on the Ghent Manifesto</i>	131

<i>Güllüzar Calli</i> : Elk jaar betaal ik 250 euro aan Turkije voor de slachting van een schaap	158
<i>Bilal Alnouri</i> : Hoe kiest een slager welk schaap er de volgende dag geslacht moet worden?	160
<i>Koen Everaert</i> : Op het podium staan zou stressvol zijn voor één enkel schaap...	162
<i>Abdel Majid Gandouzi & Steven Vander Stichelen</i> : En ze huilen, altijd	166
Het vingertje van Milo Rau <i>Door Frank Vande Veire</i>	170
De verloskunde van Milo Rau in Gent <i>Door Robrecht Vanderbeeken</i>	180
NTGent en de uitdagingen van ons erfgoed <i>Door Nathalie De Boelpaep</i>	188
<i>Andie Dushime</i> : Dit vakmanschap is verloren	198
<i>Nima Jebelli</i> : Adam zou door een vluchteling gespeeld moeten worden	200
<i>Rames Abdullah</i> : Ik verloor mijn verleden en Gent werd mijn nieuwe thuis	202
Cast & Credits.....	210
Tekst- en fotoverwijzingen	214

<i>Güllüzar Calli</i> : Every years, I pay 250 euro to Turkey, for the slaughtering of a sheep.....	159
<i>Bilal Alnouri</i> : How does a farmer choose the sheep that has to be killed next?	161
<i>Koen Everaert</i> : Being on stage would be stressful for one sheep alone	163
<i>Abdel Majid Gandouzi & Steven Vander Stichelen</i> : And they cry, always	167
Milo Rau's wagging finger <i>By Frank Vande Veire</i>	171
The obstetrics of Milo Rau in Ghent <i>By Robrecht Vanderbeeken</i>	181
NTGent and the challenges of our heritage <i>By Nathalie De Boelpaep</i>	189
<i>Andie Dushime</i> : This craftsmanship is gone	199
<i>Nima Jebelli</i> : Adam should be played by a refugee	201
<i>Rames Abdullah</i> : I lost my past and Ghent became my new home.....	203
Cast & Credits	210
Text references and picture credits.....	214

HET GEBAAR VAN DE GEBROEDERS VAN EYCK HERHALEN

Een gesprek met Milo Rau over zijn interesse voor en zijn werk aan het Lam Gods-project

Bijna zeshonderd jaar na zijn ontstaan haalt het Gentse retabel *Het Lam Gods* nog regelmatig het nieuws. Belgische media berichten begeistert over de restauratie of over een nieuwe theorie omtrent de plek waar het gestolen paneel van de Rechtvaardige Rechters zich zou kunnen bevinden. Hoe ontstond het plan om een theateravond te maken over dit retabel?

RAU: *Het Lam Gods* is sowieso een van de beroemdste kunstwerken uit de Europese cultuurgeschiedenis. Ik denk dat elk kind bijvoorbeeld wel de afbeelding kent van de naakte Adam en Eva. Vele andere elementen ervan zijn universele metaforen: Jezus, die in het centrum van het beeld als Lam Gods wordt voorgesteld, Moeder Maria, God de Vader, de heiligen, Kaïn en Abel, de kruisvaarders ... Die types kent iedereen. Maar het interessante voor mij is de aanpak van de gebroeders Van Eyck: zij besloten deze figuren en thema's met eigentijdse modellen in te vullen en hanteerden dus een vorm van spiritueel realisme. Dat heeft me altijd al gefascineerd, bijvoorbeeld bij Pasolini (wiens *120 dagen van Sodom* ik voor het theater bewerkte) of bij de gebroeders Dardenne (die voortdurend op de achtergrond aanwezig zijn in *La Reprise*, mijn toneelstuk over Luik): dat hun werken altijd ook "ballades van gewone mensen" zijn, om een titel te citeren van een onderdeel van mijn voorstelling *Empire*. Hoe zij deze eenvoudige mensen tonen, in close-up en in hun volle tragische omvang. Met welke liefde zij die verhalen bekijken die door arbeid en armoede worden gekenmerkt. Dit alles is ook in het *Lam Gods* terug te vinden: Adam heeft zongebruinde handen, alsof hij net van het veld komt. Elke engel heeft een andere mimiek, een andere volledig menselijke uitstraling waarbij de verrukking, de liefde voor God in zijn gelaat wordt weerspiegeld. Of de bijna depressieve, zo moderne treurnis van Eva die ons echt doet begrijpen wat er verloren ging met het paradijs.

Een jaar geleden werd jij tot artistiek leider van NTGent aangesteld. In mei 2018 publiceerde je het *Manifest van Gent* en met *La Reprise* bracht je een

REPRISING THE GESTURE OF THE VAN EYCK BROTHERS

Milo Rau in conversation about his interest in and his work on the project The Ghent Altarpiece

Nearly six hundred years after its appearance, the *Ghent Altarpiece* still frequently makes the headlines. Belgian media reports being enthusiastic about the restoration, or new theories about the whereabouts of the missing panel with the "The Righteous Judges". Where did the idea come from, to create a theatre performance about this painting?

RAU: *The Ghent Altarpiece* is indeed one of the most famous works of art in European cultural history in general. I think, every child knows, for example, the naked Adam and the naked Eve, many other elements are universal metaphors: Jesus, who is presented in the centre of the image as the "Lamb of God", Mother Mary, God the Father, the Saints, Cain and Abel, the Crusaders and so forth. Those are types, which everyone knows. The interest therein for me, however, is the technique of the Van Eyck brothers: To consciously decide to furnish these figures and themes with contemporary models, to apply this form of a spiritual Realism! That is something that has fascinated me for years, like in Pasolini – whose *The 120 Days of Sodom* I have adapted for the stage – or the Dardenne brothers (who are frequently present in the background of my

soort modelregie volgens de regels van dit manifest. Als tweede regie bij NTGent maakte je begin augustus een nieuwe versie van jouw metatheatertext *Compassie. De geschiedenis van het machinegeweer*, een soort zelfkritiek op jouw artistieke en politieke aanpak van daders, slachtoffers en profiteurs van oorlog en geweld. En nu breng je met *Lam Gods* het retabel tot leven dat zich in de Sint-Baafskathedraal bevindt, aan hetzelfde plein als de schouwburg van NTGent. Waarom?

RAU: Het *Manifest van Gent* (zie daaromtrent het uitvoerige gesprek met Joachim Ben Yakoud verder in dit boek, n.v.d.r.), heeft een drievoudige motivatie. Ten eerste, is het een technische systematisering van ons werk van de voorbije tien jaar, het zogenaamde globale realisme. Hoe kunnen we van de immobiliteit van steeds grotere, duurdere, meer elitaire apparaten terugkeren naar het idee van een mobiel en uitdagend volkstheater? Hoe kunnen we Europese en niet-Europese theatervormen samenbrengen? Hoe kunnen we op getuigenissen en acteespel gefocuste en op onderzoek gebaseerde vormen samenbrengen met stukken die gebaseerd zijn op mythen en klassiekers? Hoe kan het idee van een stadstheater en van een rondreizend theater worden verenigd? Hoe kunnen we de drama's van vandaag creëren? Hoe kunnen we loskomen van het bewerken van bestaande klassiekers en eigen, nieuwe klassiekers schrijven? Wat dit betreft is *La Reprise* een soort modelregie: de tien punten van het Manifest van Gent worden er tot op zekere hoogte allemaal in geïmplementeerd.

Maar tegelijkertijd willen we uiteraard ook een kritiek brengen op dit mondiale volkstheater, dit "theater van allen voor allen": als iedereen zijn zegje kan doen en elk standpunt op het toneel vertegenwoordigd is, is alles dan echt opgelost en is er dan echt sprake van een totale democratie? Wordt het wiel van de esthetische uitbuiting niet gewoonweg een beetje verder gedraaid door het feit dat niet alleen de arme Gretchen en de arme Ophelia, maar ook een Burundese of Rwandese vrouw in de schijnwerpers komt te staan? Is ons podiummedelijden eigenlijk niet een gekapitaliseerd, gestileerd westers zelfmedelijden? Daarover gaat *Compassie. De geschiedenis van het machinegeweer*. In de Belgische versie van dit stuk hebben we de identitaire debatten van de afgelopen twee jaar verwerkt.

La Reprise): their works are also always "Ballads of the Common Man", to quote an act's title from my staging *Empire*. How they present these simple people in close-up and tragic scale. With such love they behold these faces, which are marked by labour and poverty. All of that is also found in the Ghent Altarpiece: Adam has sun-burned hands, as if he just came from the fields. Every angel has a different mime, a different, utterly human manner, in which the ecstasy, the love of God is reflected in its face. Or, then there is the nearly depressive, very modern sorrow in Eve's face, which makes us truly believe, what happened with the loss of Paradise.

A year ago you were named as the Director of NTGent. In May 2018, you published the *Ghent Manifesto* and with *La Reprise* you revealed a sort of directing model according to the rules of this manifest. On the occasion of your second staging at NTGent, in the beginning of August, you brought to the stage a new edition of your meta-theatre essay *Compassie. The History of the Machine Gun*, a sort of self-critique of your artistic and political approach to offenders, victims and profiteers of war and violence. This is followed now by the *Ghent Altarpiece*, a re-enactment of the altarpiece in the St Bavo's Cathedral situated next to NTGent. Why?

RAU: The *Ghent Manifesto* (for this, see the extensive interview with Joachim Ben Yakoub in this volume, editor's note) indeed has three distinguishable motivations. In the first place, it is a technical systemisation of our work of the previous decade, the so-called "Global Realism". How do we return from the immobility of the ever-greater, more expensive, more elite apparatus back to the idea of a mobile, demanding folk theatre? How can one bring together European and non-European forms of theatre: on the one hand, forms focusing on testimony and performance and on research, and, on the other hand, forms based on classics and myths? How can the idea of a city and that of a touring theatre be brought together? How could present-day dramas originate, as we are departing from adapting existing classics to writing our own, new classics? As such, *La Reprise* is a sort of directing model: all ten points of the *Ghent Manifesto* were kind of implemented.

At the same time, however, there is also a critique of, precisely these sorts of global folk theatres, the "Theatres of all for all": Is it then, if everything and

stadstheater correspondeerde met teruggekeerde IS'er

NTGent wou Syriëstrijder graag zien voor casting

NTGent wil retrovisies geen podium geven, verzekert het. Totdat die zich draaiwerklijk aanbieden, zo blijkt uit de correspondentie die het cultureel fonds de voorbije dagen met een teruggekeerde Syriëstrijder heeft gevoerd.

Vandaag begint de casting voor Lam Gods, de beeldenspektakelproductie van het NTGent. Voorbepaald, omdat het Charter zoekt naar teruggekeerde Syriëstrijders om een Nederlandse versing te geven van de 'herijders voor het geloof' op een van de panelen van het schilderij. Dat gebeurt niet alleen met achtervoeten, maar ook door een beelderspektakel aan te schrijven met de vraag of het niet de massageroepen wilde dienen.

Ten eerste slaan we ons voor de veiligheid van het theater in België, worden gevraagd om ook cultureel samen te werken met de Vlaamse Staat. Maar omdat de eigen achtervoeten ook zijn opgevoerd, wordt het niet mogelijk om te proberen om te laten zien dat de achtervoeten niet alleen een beelderspektakel zijn, maar ook een beelderspektakel zijn. Het is niet de bedoeling om te laten zien dat de achtervoeten niet alleen een beelderspektakel zijn, maar ook een beelderspektakel zijn.

Vastgezet in Moskou

Intussen liet het theater weten dat de vroege versing alvast zijn "Zijn vroege versing geven" geven was voor de vroege versing, maar geen Syriëstrijder. Ook het is een persbericht. Dat was een bericht de vroege versing. NTGent heeft een bericht met vroege versing.

Een bericht dat de achtervoeten klopt. Vroege versing is een bericht dat de achtervoeten een bericht was.

Ik wist dat ik in de gevangenis zou vliegen. Maar in België kon mijn zoon de nodige hulp krijgen

ABDELAZIZ SYRIËSTRIJDERS E-MAIL

Ik vond jouw verhaal interessant. We kunnen eens bellen om met het project vertrouwd te raken

ANABEL HEYSE PRODUCER LAM GODS

Abdelaziz: "Ik heb dat jij zoekt naar mannen die uit gevechtsgebieden zijn gekomen", schreef die in gebrekkig Nederlands. "Ik was in Irak als medisch helper en organiseerde transport van wondwonders", ging hij voort - het typische discours van een Syriëstrijder die zijn eigen rol wat rationaliseert.

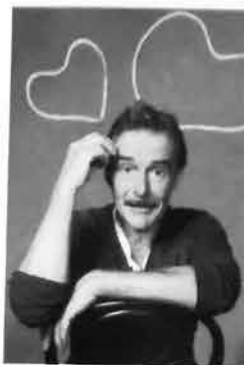
Maar hij vermeidde ook dat hij heeft vastgezet in het Iraakse Moskou, een teken dat het effectief om een IS'er gaat. Van inkeer gaf hij geen enkele hijk. Hij keerde alleen naar België terug omwille van zijn zieke zoon. "Ik wist dat ik in de gevangenis zou vliegen gaan. Maar zo kon mijn zoon de hulp krijgen die hij nodig had. Ik wilde dat, want ik wist dat hij nodig had."

► Het Lam Gods van de gebroeders Van Eyck (1432). NTGent wil een hedendaagse invulling geven aan een van de panelen. © THOMAS LEURYS

Voor alle duidelijkheid: Abdelaziz is niet wie hij beweert te zijn. De mail werd verstuurd door een lid van CriSec, een internationaal collectief dat extremisme op het internet bestrijdt. Toen Het Laatste Nieuws er lucht van kreeg, was de 'infiltrant' wel bereid om zijn correspondentie naar buiten te brengen. Zaterdag kreeg Abdelaziz een uitnodiging om naar de casting te komen. Daarbij werd verduidelijkt dat de onmiddellijk worden gefilmd voor een making-of van het project.

Toen Abdelaziz daarvoor terugdeinsde, liet producer Anabel Heyse verstaan hoe graag het NTGent wel een terrorist had binnengehaald. "Ik vond jouw verhaal heel mooi en interessant", zo paaide ze. "Dus ik hoop dat ik je door het op voorhand vermelden van de camera niet afgeschrikt heb. Indien je dat wilt, kunnen we gerust eerst eens bellen om zo al wat meer vertrouwd te raken met elkaar en met het project. Je kunt mij altijd bellen. Of als je mij jouw nummer bezorgt, dan bel ik jou." Maar Abdelaziz antwoordde niet meer. (1/2)

NTGent ontvangt 60 haatmails

► Frank Fockelyn is een van de acteurs die meespeelt in Lam Gods. (foto België)

GENT • NTGent ontving na de ophef rond een zoektocht waarin ze op zoek ging naar IS-strijders dagenlang haatmails. Ook op sociale media werden dreigementen gericht aan het adres van het Gentse theater. "Dat is niet fijn, maar we willen al die mensen uitnodigen op de voorstelling", klinkt het. Het Gentse theater is door de ophef ook benaderd door buitenlandse media, die interesse tonen in de productie. Woensdag kwam het NTGent in een mediatorm terecht nadat een medewerker van de theatervoorstelling van de Zwitserse regisseur Milo Rau een zoektocht in de krant had geplaatst. Daaruit bleek dat het gezelschap zou overwegen om IS-strijders te casten als moderne variant op de kruisvaarders in een productie over het Lam Gods. NTGent heeft ondertussen zijn excuses aangeboden. (belgax.com)

dagvers

Modern redigeren Sijn De Perso
beprogrammeert digitale
het nieuws in het vroege

Kunst aan de Leie

Men hangt in musea
kopies aan de muur.
"Lam Gods wordt bewaard
in een woelige schuur.

Isers acteren
er eerlijk en puur.
O, Gent is een bakken
van Kunst en Cultuur.

